

Функціонування і розвиток механізмів державного управління
УДК 329.17:351.85

Опанащук Петро Володимирович

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри права та публічного управління
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

Opanashchuk Petro

*Candidate of Historical Sciences (PhD), Associate Professor,
Associate Professor of the Law and Public Administration Department
Zhytomyr Ivan Franko State University
ORCID: 0000-0001-7164-4143*

**ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРОСТОРУ ЯК
ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ
FORMATION OF A HOLISTIC HUMANITARIAN SPACE AS A TOOL FOR
ENSURING NATIONAL RESILIENCE**

***Анотація.** Вступ. У умовах, коли світ стикається з посиленням глобальних викликів, гібридних загроз та інформаційних атак, забезпечення національної стійкості стає визначальним чинником для збереження суверенітету, територіальної цілісності та національної самобутності. В умовах російської військової агресії проти України, активного культурного тиску та зовнішнього втручання у внутрішній інформаційний простір, особливої ваги набуває розбудова цілісного гуманітарного простору, який є основою суспільної згуртованості. Такий простір, що включає культурні, освітні, мовні, історичні, морально-ціннісні та інформаційні елементи, відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності та зміцненні духовної єдності. Це, у свою чергу, слугує підґрунтям для внутрішньої єдності, розвитку суспільного діалогу та протидії деструктивним впливам.*

Мета. Метою дослідження є визначення впливу формування єдиного гуманітарного простору на забезпечення національної стійкості, а також аналіз ключових чинників, викликів та перспектив цього процесу в українських реаліях.

Матеріали і методи. Матеріали дослідження включають нормативно-правову базу, що регулює різні аспекти гуманітарної політики держави; праці сучасних вітчизняних авторів, які досліджують проблеми та перспективи реалізації гуманітарної політики в Україні, зокрема й у контексті забезпечення національної стійкості.

В процесі наукового дослідження з метою з'ясування впливу формування цілісного гуманітарного простору на забезпечення національної стійкості було використано методи теоретичного узагальнення, формалізації, аналізу та синтезу; з метою формулювання загальних висновків дослідження було застосовано метод логічного узагальнення результатів.

Результати. Зазначається, що в контексті сучасних глобалізаційних процесів, зокрема в умовах європейської інтеграції, до якої долучилася Україна, питання створення та збереження національного гуманітарного простору постає як надзвичайно складне завдання, що й надалі стикається з численними викликами. Це створює ризики не лише для збереження національної ідентичності, але й може трансформуватися в загрозу для національної безпеки.

Підкреслено, що єдиний гуманітарний простір є багатовимірним духовно-ціннісним утворенням, ефективне формування якого потребує комплексної взаємодії між різними соціальними інститутами. Визначальну роль у цьому процесі відіграють мова, система освіти й виховання, культура, медіа, а також міжетнічні та державно-конфесійні відносини.

Перспективи. У подальших наукових дослідженнях пропонується звернути увагу на потребу в забезпеченні комплексного підходу в процесі реалізації державної гуманітарної політики, який би враховував культурну, освітню, мовну, історичну, морально-ціннісну та інформаційну складову. Лише за умови ефективної реалізації всіх цих заходів можна створити міцний гуманітарний простір, який стане основою національної єдності, стійкості та ідентичності України.

Ключові слова: гуманітарна політика, гуманітарний простір, національна стійкість, політика пам'яті, національна ідентичність.

Summary. Introduction. *As the world faces increasing global challenges, hybrid threats and information attacks, ensuring national resilience is becoming a determining factor in preserving sovereignty, territorial integrity and national identity. In the context of Russia's military aggression against Ukraine, active cultural pressure and external interference in the domestic information space, the development of a holistic humanitarian space, which is the basis of social cohesion, is of particular importance. Such a space, which includes cultural, educational, linguistic, historical, moral, value and informational elements, plays a key role in shaping national identity and strengthening spiritual unity. This, in turn, serves as the basis for internal unity, the development of public dialog, and countering destructive influences.*

Objective. *The purpose of the study is to determine the impact of the formation of a single humanitarian space on national resilience, as well as to analyze the key factors, challenges and prospects of this process in the Ukrainian context.*

Materials and Methods. *The research materials include the legal framework governing various aspects of the state's humanitarian policy; researches by contemporary Ukrainian authors who study the problems and*

prospects of implementing humanitarian policy in Ukraine, including in the context of ensuring national resilience.

In the process of the research, the methods of theoretical generalization, formalization, analysis and synthesis were used to determine the impact of the formation of an integral humanitarian space on ensuring national resilience; the method of logical generalization of the results was used to formulate the general conclusions of the research.

Results. It is noted that in the context of modern globalization processes, in particular in the context of European integration, to which Ukraine has joined, the issue of creating and preserving the national humanitarian space is an extremely difficult task that continues to face numerous challenges. This pose risks not only to the preservation of national identity, but can also be transformed into a threat to national security.

It is emphasized that a single humanitarian space is a multidimensional spiritual and value formation, the effective formation of which requires complex interaction between various social institutions. Language, the system of education and upbringing, culture, media, as well as interethnic and state-confessional relations play a decisive role in this process.

Prospects. In further research, it is proposed to pay attention to the need to ensure an integrated approach in the process of implementing the state humanitarian policy, which would take into account the cultural, educational, linguistic, historical, moral, value and information components. Only if all these measures are effectively implemented can a strong humanitarian space be created that will become the basis of national unity, resilience and identity of Ukraine.

Key words: *humanitarian policy, humanitarian space, national resilience, memory politics, national identity.*

Постановка проблеми. У сучасному світі, позначеному зростанням глобальних викликів, гібридних загроз та інформаційних війн, питання національної стійкості набуває ключового значення для збереження суверенітету, цілісності та самобутності держави. В умовах російської збройної агресії проти України, культурного тиску та спроб зовнішнього впливу на внутрішнє інформаційне середовище, особливої актуальності набуває формування єдиного гуманітарного простору як основи згуртованості суспільства. Саме гуманітарний простір, охоплюючи комплекс культурних, освітніх, мовних, історичних, морально-ціннісних та інформаційних засад, сприяє формуванню національної ідентичності й забезпечує духовну єдність народу. А це, у свою чергу, створює платформу для внутрішньої солідарності, суспільного діалогу та спротиву деструктивним впливам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування єдиного гуманітарного простору в контексті національної безпеки, ідентичності та стійкості знаходиться на перетині досліджень з гуманітаристики, політології, безпекознавства та культурології. Після Революції Гідності, а особливо після початку повномасштабної російської агресії у 2022 році, в українському науковому дискурсі спостерігається зростання уваги до ролі гуманітарної сфери як складової національної стійкості. Зокрема, В.Сергєєв, О.Литвинчук, В.Загурська-Антонюк [14], В.Омельчук [12], В.Градівський [2] та інші дослідники у своїх працях підкреслюють важливість національної культури, мови та історичної пам'яті як чинників, які забезпечують суспільну єдність. Автори наголошують, що без духовної цілісності неможливе стає існування нації, особливо в умовах зовнішньої загрози. А.Мойсіяха [9], О.Степанко [15], В.Карлова [7], О.Барна [1], С.Здіорук [3] досліджують сутність гуманітарної політики та ролі цілісного гуманітарного простору в площині деколонізації й подолання наслідків російського культурного домінування.

Їхні роботи акцентують увагу на необхідності переосмислення гуманітарної політики через призму інформаційної безпеки та відновлення автентичної національної ідентичності. У сфері безпекових студій варто виокремити аналітичні праці таких авторів, як М.Степико [16], С.Присяжнюк [13], В.Новицький [11], С.Зубченко [6], які розглядають гуманітарну політику як компонент національної стійкості та національної безпеки. Зокрема, досліджується вплив інформаційних і психологічних операцій на свідомість громадян та роль гуманітарної сфери у протидії цим загрозам.

Однак, попри наявність широкого кола досліджень з даного питання, можна констатувати, що у вітчизняній історіографії існує брак системного, міждисциплінарного аналізу єдиного гуманітарного простору як інструменту національної стійкості. У зв'язку з цим **метою** даної статті є з'ясувати, яким чином формування єдиного гуманітарного простору може стати дієвим інструментом забезпечення національної стійкості, а також проаналізувати ключові чинники, виклики та перспективи цього процесу в українських реаліях.

Матеріали і методи. Матеріали дослідження включають нормативно-правову базу, що регулює різні аспекти гуманітарної політики держави; праці сучасних вітчизняних авторів, які досліджують проблеми та перспективи реалізації гуманітарної політики в Україні, зокрема й у контексті забезпечення національної стійкості.

В процесі наукового дослідження з метою з'ясування впливу формування цілісного гуманітарного простору на забезпечення національної стійкості було використано методи теоретичного узагальнення, формалізації, аналізу та синтезу; з метою формулювання загальних висновків дослідження було застосовано метод логічного узагальнення результатів.

Виклад основного матеріалу. У Концепції забезпечення національної системи стійкості, яку було затверджено Указом Президента України від 27 вересня 2021 р., поняття національної стійкості визначається як «здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стає функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій» [8].

Новітні методи створення конфліктів і кризових ситуацій характеризуються множинністю варіантів їх виникнення й можуть мати як внутрішнє, так і зовнішнє походження. Зважаючи на це, поняття забезпечення національної стійкості охоплює протидію загрозам у різних сферах – політичній, економічній, військовій, екологічній, інформаційній, етнокультурній тощо. Головний акцент при цьому робиться не стільки на реагуванні на наявні виклики та деструктивні впливи, скільки на розробці стратегій випередження їх появи, формування у державі та суспільстві стійкого імунітету до них [10, с. 12].

Досвід показує, що стійкість суспільства до існуючих та потенційних загроз потребує передусім його консолідації. Саме тому одним із базових елементів, які визначають стійкість країни до загроз як внутрішнього, так і зовнішнього походження, є єдність гуманітарного простору, який представляє собою складний духовно-ціннісний комплекс, що включає сферу мистецтва, розвиток освіти, науки, зачіпає питання формування історичної пам'яті, мовного середовища, міжконфесійних та міжетнічних відносин тощо.

В. Карлова, аналізуючи поняття гуманітарного простору, наголошує на його важливій ідеологічній ролі, адже всі його складові можуть чинити потужний вплив на суспільну свідомість [7, с. 41]. Саме національна стійкість, яка супроводжується консолідацією навколо спільних світоглядних цінностей, які зумовлюють ідентичність, здатна реально

випереджати й нейтралізовувати гібридні загрози в глобалізованому світі – це своєрідний «цивілізаційний імунітет» проти них [10, с. 15].

Таким чином, формування цілісного гуманітарного простору закладає передумови для подальшого посилення соціальної згуртованості. А це, у свою чергу, є критично важливим чинником забезпечення національної безпеки й стійкості в умовах як гібридної, так і явної неприхованої агресії російської федерації проти України.

О. Барна зазначає, що якісні характеристики гуманітарного простору як середовища життєдіяльності людини найкраще характеризують ефективність державного управління загалом [1, с. 147]. Саме тому формування цілісного гуманітарного простору є важливим показником успішності гуманітарної політики в межах усієї країни. Вітчизняна історіографія містить широкий спектр визначень та характеристик гуманітарної політики. А. Скуратівський, В. Трощинський та П. Ситник характеризують гуманітарну політику як «сукупність цілей, принципів, механізмів і конкретних заходів, спрямованих на створення умов для повноцінного гуманітарного розвитку суспільства, розкриття і збагачення його інтелектуального потенціалу, забезпечення всебічної духовно-творчої реалізації особистості та необхідної для цього соціодинаміки освіти, науки, мистецтва, літератури та інших складових духовного життя» [17, с. 41].

Гуманітарну політику, яка становить фундамент гуманітарного розвитку, можна розглядати як окрему сферу діяльності або як один із напрямів реалізації функцій держави. Адже розвиток ключових елементів гуманітарної сфери – таких як культура, мистецтво, освіта, охорона культурної спадщини, забезпечення діяльності культурно-освітніх установ, популяризація здорового способу життя та створення умов для фізичного виховання – належить до основних завдань державного управління. Саме через ефективне управління цією сферою держава забезпечує умови для повноцінного розкриття потенціалу як окремої особистості, так і

суспільства в цілому, сприяючи реалізації інтелектуального, культурного та творчого потенціалу громадян [15, с. 206]. Ефективність такого управління проявляється як у короткостроковій перспективі – через задоволення нагальних освітніх, культурних, релігійних та інших потреб населення, – так і у довгостроковій, що передбачає формування національної ідентичності, утвердження цивілізаційних цінностей у суспільній свідомості. Без цього неможливо досягти стабільності, зміцнення державного суверенітету та територіальної цілісності [9, с. 164].

Незважаючи на важливість гуманітарної складової у процесі забезпечення національної безпеки, відображення гуманітарних загроз у стратегічних документах, які діють у цій галузі, є досить фрагментарним. З цього приводу О.Зубченко, аналізуючи Стратегію національної безпеки України, зазначає, що у ній згадуються лише «інформаційно-психологічна війна, приниження української мови і культури, фальшування української історії, формування російськими засобами масової комунікації альтернативної до дійсності викривленої інформаційної картини світу» (п. 3.1), «ведення інформаційної війни проти України» та «відсутність цілісної комунікативної політики держави, недостатній рівень медіа-культури суспільства» (п. 3.6). Схожий підхід є характерним і для інших діючих нормативно-правових документів, що унеможлиблює повноцінне включення гуманітарної проблематики до фокусу політики національної безпеки [6, с. 3].

При цьому слід погодитися, що базовою основою, яка забезпечує єдність усіх наведених вище складових гуманітарної політики, від яких залежить цілісність гуманітарного простору, є створення загальнонаціонального культурно-комунікаційного середовища. Для цього в країні має бути сформована розвинена спільна символічна система, яка виражається в гармонійно функціонуючому мовному середовищі,

збереженні й шануванні національної культурної спадщини, історичних традицій. Саме ці елементи виступають у ролі спільної комунікативної бази всього суспільства, згуртовуючи його на основі єдиної системи цінностей. А це, у свою чергу, сприяє формуванню національної мовної ідентичності як невід'ємної складової цілісного гуманітарного простору [12, с. 215-216].

Події російсько-української війни стали визначальними в процесі мовної самоідентифікації українців. Зокрема, змінилося як ставлення самого суспільства до мовного питання, так і рівень консолідації українських політичних та культурних еліт у поглядах на необхідність вжиття більш дієвих протекціоністських заходів, спрямованих на захист української мови. Таким чином, значно зріс рівень згуртованості українського суспільства в поглядах на мову як на чинник, який впливає на єдність гуманітарного простору всієї країни. Це питання вийшло далеко за межі лише гуманітарної складової – прийшло усвідомлення того, що мовна єдність суспільства стала одним із чинників забезпечення національної стійкості в умовах активізації явних та прихованих загроз українській державності.

Слід також зазначити, що мовне питання у багатонаціональних країнах може містити в собі й суттєвий протестний потенціал, а тому його використання у політичних цілях може відіграти протилежну роль й зумовити фрагментацію гуманітарного простору країни за мовною ознакою. Саме тому серед основних пріоритетів мовної політики в Україні має бути вжиття всіх необхідних заходів для подальшого утвердження й розвитку української мови як головної ознаки ідентичності української нації [14, с. 132].

Невід'ємною складовою цілісного гуманітарного простору є історична пам'ять. Від спільного бачення історичного минулого значною мірою залежать ціннісні орієнтації людини, її світогляд, політична

культура та поведінка загалом. Як зазначає з цього приводу В.Карлова, усвідомлення культурно-історичної окремішності політизує націю, легітимізує її суверенітет, державні кордони та інституції [7, с. 45].

Наявність серед складових гуманітарного простору таких елементів, як історична пам'ять, власна культура, традиції, унікальне мовне середовище перетворюють його на один з основоположних чинників, які впливають на формування національної ідентичності – тобто сприяють стійкому усвідомленню особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями [5].

Суттєвий інтегруючий потенціал може мати національна ідея, тобто самоусвідомлення певної етнічної спільноти єдиним цілим, що розуміє свій внутрішній зв'язок, свій історичний характер, свої традиції, своє становлення і розвиток. Національна ідея виступає свого роду соціально-психологічним механізмом інтеграції різних соціальних груп, етносів, релігійних конфесій тощо. Наявність національної ідеї може стати рушійною і водночас об'єднуючою силою, що здатна консолідувати націю на самореалізацію [4, с. 267].

Не менш важливу роль у формуванні цілісного гуманітарного простору відіграє й задоволення інформаційних та культурних потреб суспільства, що має відбуватись, у першу чергу, завдяки національним виробникам культурного продукту та функціонуванню мережі національних каналів культурної комунікації. Ключову роль у цьому контексті має відігравати посилення спроможностей щодо забезпечення інформаційної безпеки держави та захисту, зокрема, її інформаційного простору від сторонніх деструктивних впливів, що передбачено Стратегією інформаційної безпеки України [11, с. 114].

Окрім цього, цілком очевидним є той факт, що у будь-якому суспільстві завжди є частина населення, яка перебуває поза сферою національних комунікативних каналів й може належати до інонаціонального культурного простору. Саме тому слід брати до уваги те, що єдиний гуманітарний простір країни формується не лише за рахунок підтримки титульного етносу, але й з урахуванням прав та потреб національних меншин, а в багатьох випадках – і мігрантів, які перебувають на території країни [12, с. 215]. Чим вищим є відсоток такої категорії суспільства, тим складнішим є процес побудови цілісного гуманітарного простору в масштабах усієї держави.

Багато в чому схожою є й ситуація, пов'язана з державно-церковними відносинами, а також потребою в гармонізації міжконфесійних відносин як одного з чинників, які формують єдність гуманітарного простору. В українських реаліях міжконфесійні суперечності перетворились не просто на суто релігійний конфлікт – вони набули рис зіткнення етнокультурних ідентичностей, стали конфліктами етнічного й геополітичного вибору.

Як бачимо, досягнення єдності гуманітарного простору залежить від урахування широкого комплексу різноманітних аспектів суспільного життя. Забезпечення гармонійного розвитку всіх його складових є надзвичайно важливим і складним завданням для будь-якої держави. При цьому як вітчизняний, так і зарубіжний досвід показує, що необґрунтовані й непродумані спроби держави нав'язати об'єктивним процесам культурного розвитку власний зміст, форми, норми, напрями чи стандарти призводять до небажаних деформацій культурного життя, що проявляється в духовній деградації суспільства. А це, у свою чергу, неминуче справляє суттєвий деструктивний вплив на всю систему суспільних відносин й може призвести до фрагментації гуманітарного простору як одного з проявів такої деградації [2].

Досвід перших десятиліть існування української державності показав, що державне управління в гуманітарній сфері було недостатньо ефективним, адже протягом тривалого часу держава не приділяла достатньої уваги забезпеченню умов для гармонійного гуманітарного розвитку. Як зазначає С.Здіорук, у перші роки після проголошення України як незалежної суверенної держави її гуманітарна сфера зазнала досить суттєвих і болючих змін, які проявлялись у дезорієнтації масової свідомості, зростанні серед суспільних настроїв меркантилізму, жорстокості, радикальних настроїв та апатії [3, с. 12]. Врешті-решт, це позначилося й на фрагментації гуманітарного простору України, розділеності суспільства за мовною, релігійною, національною ознаками. Згодом це перетворилось на вразливість, яка була використана антидержавними політичними силами з метою недопущення подальшої інтеграції України до європейського гуманітарного, економічного та політичного простору.

Нехтування на державному рівні окресленими вище проблемами призвело до низького рівня інтегрованості окремих регіонів України до загальнонаціонального гуманітарного простору. Все більше давалася взнаки орієнтація окремих категорій населення на закордонний інформаційний простір, іноземні культурні індустрії, що зробило вітчизняний гуманітарний простір вразливим до зовнішнього втручання. Таким чином, було закладено передумови для міжрелігійних, міжетнічних, мовних конфліктів, які в кінцевому рахунку стали підґрунтям для проявів сепаратизму в окремих регіонах України, що було використано як привід до збройного вторгнення російської федерації у 2014 і 2022 роках.

Інтеграція до загальноєвропейського гуманітарного простору є свого роду вираженням цивілізаційного вибору України, який вона відстоює упродовж тривалого часу. Натомість події останніх років показують, що політика російської федерації має на меті не допустити реалізації цього

вибору, вбачаючи у ньому загрозу для власних геополітичних планів. І одним із механізмів для досягнення цього є прагнення фрагментувати український національний гуманітарний простір, розколоти його за рахунок штучного роздмухування міжнаціональної, міжрелігійної ворожнечі, розпалювання протистояння на мовному ґрунті, в питаннях різного трактування історичної спадщини тощо. Спроби здійснити це спостерігались і раніше. Для цього найчастіше використовувався географічно-просторовий чинник – різні політичні сили невинновдано гіперболізовано акцентували увагу на розбіжності у системах цінностей, на особливостях розвитку культурно-дозвіллевої сфери, мовних відмінностях різних регіонів України тощо. І це дало певний негативний результат, адже українське суспільство поляризувалось у поглядах не лише на минуле, але й на майбутнє країни, на шляхи її подальшого внутрішньо- та зовнішньополітичного розвитку. З іншого боку – дедалі більш розмитими ставали культурні та міжнаціональні кордони в східних та південних регіонах України.

В умовах сучасних процесів глобалізації, зокрема й європейської інтеграції, в які включена Україна, завдання формування, а також збереження власного цілісного гуманітарного простору й надалі продовжує нашоувхуватись на низку перешкод. Це загрожує не лише втратою чи розмиттям відчуття власної національної ідентичності, але й досить часто набуває рис загрози національній безпеці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи зазначене вище, слід наголосити на тому, що єдиний гуманітарний простір є складним духовно-ціннісним комплексом, формування якого є неможливим без взаємодії різних систем, ключову роль серед яких відіграють мова, освіта, виховання, культура, засоби масової інформації, сфера міжнаціональних та державно-релігійних відносин тощо.

При конструюванні цілісного гуманітарного простору необхідно брати до уваги, що цей процес не може бути реалізований внаслідок механічного поєднання різноманітних локальних культур при домінуванні окремої культури титульної нації. Важливо досягти реальної інтеграції різних сфер життя суспільства в єдину цілісну систему. Зокрема, побудова цілісного гуманітарного простору можлива лише за умови дотримання принципу рівності прав і можливостей для всіх громадян. Це охоплює аспекти мовної політики, інтеграції національних меншин, забезпечення гендерної рівності, а також захисту прав осіб з інвалідністю та соціально вразливих груп. Важливо гарантувати безперешкодний доступ до освіти, культурних ресурсів і засобів масової інформації для всіх верств населення незалежно від їхнього соціального чи матеріального становища. У зв'язку з цим зберігає актуальність удосконалення механізмів соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій та інших категорій населення, які потребують особливої уваги.

Лише системне втілення наведених вище заходів здатне забезпечити формування стійкого гуманітарного простору, що стане основою національної згуртованості, стійкості та самоусвідомлення українського суспільства. Комплексний підхід сприятиме не лише розв'язанню актуальних проблем, а й формуванню умов для сталого гуманітарного розвитку в майбутньому.

Література

1. Барна О. Гуманітарний простір як об'єкт гібридної війни: наслідки для України. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей*. 2019. № 40. С. 146-152.
2. Градівський В.М. Впровадження механізмів публічного управління розвитком гуманітарної сфери в Україні: регіональний аспект.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. №8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/8_2021/72.pdf (дата звернення: 25.06.2025).

3. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період : [монографія] / за ред. С. І. Здіорука. Київ: НІСД, 2006. 403 с.

4. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

5. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» №2834-IX від 13 грудня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 25.06.2025).

6. Зубченко С. Гуманітарна складова у стратегічних документах із національної безпеки України: Аналітична записка. Серія «Гуманітарний розвиток». К.: НІСД. 2019. №3. 5 с. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/gumanitarna-skladova-u-strategichnikh-dokumentakh-iz> (дата звернення: 25.06.2025)

7. Карлова В. Місце та роль гуманітарного простору держави у формуванні національної самосвідомості. *Вісник Національної академії державного управління.* 2013. № 11. С. 40-47.

8. Концепція забезпечення національної системи стійкості. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (дата звернення: 25.06.2025).

9. Мойсіяха А.В. Сутність та зміст механізмів реалізації державної політики в соціогуманітарній сфері. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління.* 2020. Т. 31 (70), № 3. С. 164-169.

10. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І.

Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. 552 с.

11. Новицький В.Я. Стратегічні засади забезпечення інформаційної безпеки в сучасних умовах. *Інформація і право*. 2022. №1 (40). С. 111-118.

12. Омельчук В. Державна мовна політика як чинник єдності гуманітарного простору: зарубіжний досвід. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2010. Вип. 2. С. 215-223.

13. Присяжнюк С.В. Особливості реалізації гуманітарної політики у секторі безпеки і оборони України. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Політичні науки*. 2023. № 8. С. 83-88. URL: <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/14321> (дата звернення: 25.06.2025).

14. Сергєєв В.С., Литвинчук О.В., Загурська-Антонюк В.Ф. Мовна політика України в реаліях сьогодення. *Регіональні студії*. 2022. № 28. С. 130-135.

15. Степанко О. Сутність, мета, завдання та складові гуманітарної сфери. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 3 (38). С. 201-208.

16. Степико М. Цілісність гуманітарного простору України як об'єкт національної безпеки держави: Аналітична записка. 2015. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/cilisnist-gumanitarnogo-prostoru-ukraini-yak-obekt-nacionalnoi> (дата звернення: 25.06.2025).

17. Управління соціальним і гуманітарним розвитком: навч. посіб. / [авт. кол. : В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, П. К. Ситник та ін.] ;

за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського : у 2 ч. К. : НАДУ, 2008. Ч. 2. 290 с.

References

1. Barna, O. (2019). Humanitarnyi prostir yak ob'ekt hibrydnoi viiny: naslidky dlia Ukrainy [Humanitarian space as an object of hybrid war: consequences for Ukraine]. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu: Zbirnyk naukovykh statei*. № 40. S. 146-152 [in Ukrainian].
2. Hradivskyi, V.M. (2021). Vprovadzhennia mekhanizmiv publicznego upravlinnia rozvytkom humanitarnoi sfery v Ukraini: rehionalnyi aspekt [Implementation of public management mechanisms for the development of the humanitarian sphere in Ukraine: a regional aspect]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. № 8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/8_2021/72.pdf [in Ukrainian].
3. Humanitarna polityka Ukrainskoi Derzhavy v novitnii period [Humanitarian policy of the Ukrainian State in the modern period]: [monohrafiia] / za red. S. I. Zdioruka. Kyiv: NISD, 2006. 403 s. [in Ukrainian].
4. Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia [Encyclopedic Dictionary of Public Administration] / uklad.: Yu. P. Surmin, V. D. Bakumenko, A. M. Mykhnenko ta in.; za red. Yu. V. Kovbasiuka, V. P. Troshchynskoho, Yu. P. Surmina. K.: NADU, 2010. 820 s. [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti» [Law of Ukraine "On the Basic Principles of State Policy in the Sphere of Promoting Ukrainian National and Civic Identity"]. №2834-IKh vid 13 hrudnia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> [in Ukrainian].
6. Zubchenko, S. (2019). Humanitarna skladova u stratehichnykh dokumentakh iz natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Humanitarian component in strategic documents on national security of Ukraine]: Analitychna zapyska.

Seriia «Humanitarnyi rozvytok». K.: NISD. № 3. 5 s. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/gumanitarna-skladova-u-strategichnikh-dokumentakh-iz> [in Ukrainian].

7. Karlova, V. (2013). Mistse ta rol humanitarnoho prostoru derzhavy u formuvanni natsionalnoi samosvidomosti [The place and role of the state's humanitarian space in the formation of national identity]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia*. № 11. S. 40-47 [in Ukrainian].

8. Kontseptsiiia zabezpechennia natsionalnoi systemy stiikosti [Concept of ensuring a national resilience system]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> [in Ukrainian].

9. Moisiiaha, A.V. (2020). Sutnist ta zmist mekhanizmiv realizatsii derzhavnoi polityky v sotsiohumanitarnii sferi [The essence and content of mechanisms for implementing state policy in the socio-humanitarian sphere]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: Derzhavne upravlinnia*. T. 31 (70). №3. S. 164-169 [in Ukrainian].

10. Natsionalna stiikist Ukrainy: stratehiia vidpovid na vyklyky ta vyperedzhennia hibrydnykh zahroz: natsionalna dopovid [National Resilience of Ukraine: Strategy for Responding to Challenges and Anticipating Hybrid Threats: National Report] / red. kol. S. I. Pyrozhkov, O. M. Maiboroda, N. V. Khamitov, Ye. I. Holovakha, S. S. Dembitskyi, V. A. Smolii, O. V. Skrypniuk, S. V. Stoietskyi / Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. Kyiv, 2022. 552 s. [in Ukrainian].

11. Novytskyi, V.Ia. (2022). Stratehichni zasady zabezpechennia informatsiinoi bezpeky v suchasnykh umovakh [Strategic principles of ensuring information security in modern conditions]. *Informatsiia i pravo*. № 1 (40). S. 111-118 [in Ukrainian].

12. Omelchuk, V. (2010). Derzhavna movna polityka yak chynnyk yednosti humanitarnoho prostoru: zarubizhnyi dosvid [State language policy as a factor in the unity of the humanitarian space: foreign experience]. *Visnyk*

Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy.
Vyp. 2. S. 215-223 [in Ukrainian].

13. Prysiazhniuk, S.V. (2023). Osoblyvosti realizatsii humanitarnoi polityky u sektori bezpeky i oborony Ukrainy [Peculiarities of implementing humanitarian policy in the security and defense sector of Ukraine]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa. Seriia: Politychni nauky.* №8. S. 83-88. URL: <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/14321> [in Ukrainian].

14. Serhieiev, V.S., Lytvynchuk, O.V., Zahurska-Antoniuk, V.F. (2022). Movna polityka Ukrainy v realiiakh sohodennia [Language policy of Ukraine in today's realities]. *Rehionalni studii.* №28. S. 130-135 [in Ukrainian].

15. Stepanko, O. (2012). Sutnist, meta, zavdannia ta skladovi humanitarnoi sfery [The essence, purpose, tasks and components of the humanitarian sphere]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia.* Vyp. 3 (38). S. 201-208 [in Ukrainian].

16. Stepko, M. (2015). Tsilisnist humanitarnoho prostoru Ukrainy yak obiekt natsionalnoi bezpeky derzhavy [The integrity of Ukraine's humanitarian space as an object of national security of the state]: Analitychna zapyska. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/cilisnist-gumanitarnogo-prostoru-ukraini-yak-obekt-nacionalnoi> [in Ukrainian].

17. Skurativskiy, V. A., Troshchynskiy, V. P., Sytnyk, P. K. (2008). Upravlinnia sotsialnym i humanitarnym rozvytkom: navch. posib. [Social and Humanitarian Development Management]; za zah. red. V. A. Skurativskoho, V. P. Troshchynskoho : u 2 ch. K. : NADU, Ch. 2. 290 s. [in Ukrainian].